

Mellanrummen mellan rummen

-Från ett rum till ett annat

The spaces in between - traveling from one room to another

Matilda Hjärtnäs

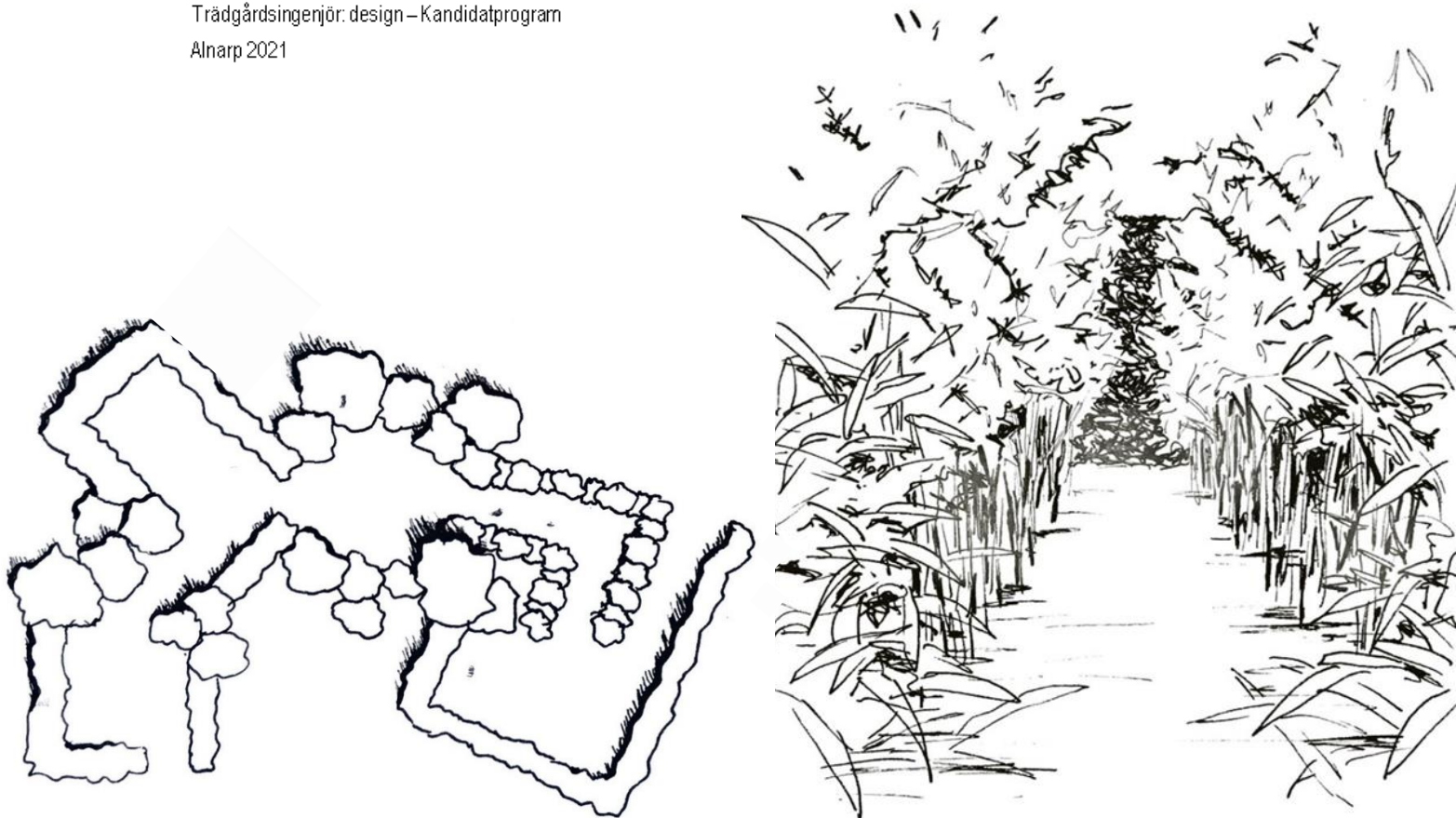
Examensarbete • 15 hp

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Trädgårdsingenjör: design – Kandidatprogram

Alnarp 2021

Mellanrummen mellan rummen– från ett rum till ett annat

The spaces in between –traveling from one room to another

Matilda Hjärtnäs

Handledare: Petra Thorpert, SLU, Intuitionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning.

Examinator: Stefan Sundblad, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning.

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur

Kurskod: EX0847

Program/utbildning: Trädgårdsingenjör: Design – kandidatprogram

Kursansvarig inst.: SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2021

Omslagsbild: Skisser av mellanrum (av författaren)

Samtliga skisser i arbetet: av Matilda Hjärtnäs

Nyckelord: mellanrum, designelement, rumslighet, landskapsdesign, relationen mellan rum, landskapsdesignens struktur, tid och rörelse, rum, övergångar.

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i JA, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i NEJ, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

☒ JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Sammanfattning

Kandidatarbetet har undersökt mellanrummens betydelse i designade landskap för att samla kunskap om möjligheter i landskapsdesign. Arbetet tar upp olika utformning av mellanrum och kategoriserar dem för att ge en tydlig grund i hur de kan användas med eftertanke och syfte. Vidare har olika designelement undersökts och de olika effekterna som de kan skapa med en genomtänkt design. Arbetet syftar att förstå mellanrummens roll och hur landskapsdesignern kan använda dem för att utveckla landskapet. Hur olika upplevelser kan skapas beroende på hur landskapet byggs upp och hur de mer dominerande rummen påverkas av mellanrummen.

En litteraturstudie undersöker först upplevelsen av landskap, där tid och rörelse kopplas starkt till upplevelsen och som där med ger en förståelse för mellanrummens roll som stöd till andra mer dominerande rum. Med hjälp av litteratur av landskapsarkitekter kategoriseras olika typer av mellanrum. Olika sätt att låta rum mötas undersöks och visar relationen rummen får till varandra beroende på vilka typer av övergångar som används mellan rummen. Mellan rummen uppstår då mellanrum som kan bygga upp en stämning som stödjer den tänkta upplevelsen genom rummen.

Litteraturstudien syftar även att visa hur olika designelement kan användas i mellanrummen för att ge olika effekt åt olika upplevelser. Designelementen som tas upp i arbetet är form, gradvist/abrupt, gångar, väggar, steg, detaljer. En beskrivning av varje element för sig har gjorts och olika effekter litteraturen tar upp om varje element har beskrivits.

Slutligen visas resultatet av analyser från en fallstudie som gjordes i två stora parker i Malmö. Där undersöktes ett antal mellanrum för att jämföras med litteraturstudien. Fallstudien visar hur det som tagits upp i litteraturstudien kan se ut i verkligheten och redovisas med hjälp av skisser och analys i text.

Nyckelord: mellanrum, designelement, rumslighet, landskapsdesign, relationen mellan rum, landskapsdesignens struktur, tid och rörelse, rum, övergångar.

Abstract

This thesis has examined the significance spaces in between has in designed landscapes to receive knowledge about possibilities in landscape design. It talks about different ways to form the spaces in between and categorizes them for an established foundation to be used as an inspiration with thought and intent. Different design elements have also been examined with the different effects they might create, through a well thought out design. The thesis aims to understand these spaces part in the landscape and how the landscaper can use them for the benefit of the landscape. How different experiences can be created depending on how the landscape is structured, and how the dominating rooms of landscape are influenced by the spaces in between.

A literary study investigates the experience of landscape and talks about the strong connection with movement and time. This gives insight to the role of spaces in between, as support for the more dominating rooms of landscape. Literature of landscape architects helps to categorize different types of these particular in between spaces. Different ways to let spaces meet are brought up and shows the relation then created amongst them. The relation, dependant on the way the spaces join together. Where they meet the spaces in between emerge and can create a mood and an atmosphere supporting the intended experience of the dominating rooms and the travel through the landscape.

The literary study also aims to examine how different experiences can be created by using different design elements to shape the spaces in between with different effects. The design elements brought up in this thesis are form, gradually/abrupt, paths, walls, steps and details. A description of each element is written as well as the different effects the literary study has found.

Lastly the results of analyses from a case study, made in two parks in Malmö, are shown. In the case study several spaces in between were analysed and compared to the literary study. The case study presents what the results gathered from the literary study can look like in reality. These examples are presented through text and sketches.

Keywords: spaces in between, spaces, design elements, landscape design, spatial organization, relation between spaces, time and movement, transitions.

Innehållsförteckning

1. <u>Inledning</u>	7
1.1. Bakgrund	7
1.2. Syfte och mål	8
1.3. Metod och material	8
1.4. Avgränsningar	9
1.5. Begreppsförklaringar	9
2. <u>Litteraturstudie</u>	10
2.1. Mellanrummens betydelse	10
-Rörelse och tid	10
-Interplay	10
2.2. Mellanrum och övergångar	11
-Övergångar utan yta	12
-Övergångar med yta	13
-Färdvägar mellan rum	15
2.3. Designelement	16
-Form	16
-Gradvist eller abrupt	16
-Gångar	17
-Väggar	17
-Steg	18
-Detaljer	19
3. <u>Fallstudie</u>	20
4. <u>Diskussion</u>	30
4.1. Metoddiskussion	33
4.2. Vidare studier	33
5. <u>Referenser</u>	34

1. Inledning

1.1. Bakgrund

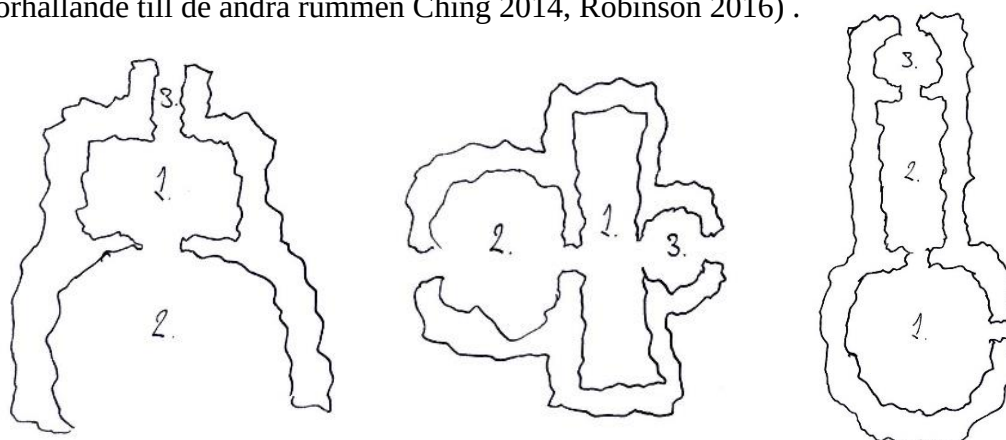
”Life is a continuous flow of experiences; each act or moment of time is preceded by a previous experience and becomes the threshold for the experiences to come...

When viewed in this way, architecture takes its place with the arts of poetry and music, in which no single part can be considered except in relation to what immediately precedes or follows it.

(Bacon 1974)

Det finns en speciell del av trädgården och landskapet jag har länge tyckt är väldigt intressant. Det finns rum vi inte spenderar så mycket tid i. Rum vi mest bara passerar för att ta oss till ett annat rum. Jag fastar ofta för en gång jag inte vet vart den leder eller en öppning i en häck. Det är ett slags mellanrum som ofta inte har en tydlig funktion men som har en tendens att bygga upp en stämning. Att passera genom en slags portal för att ta del av trädgård och landskapsarkitektur är en speciell känsla för den som är intresserad. Att anlända till en plats är fyllt med förväntan. Robinson (2016) beskriver vår entré i landskapets rum med liknelsen till första intryck av människor vi möter. Vårt första möte med en plats och hur vi kommer att uppleva den börjar på samma sätt. Första intryck brukar vi säga är viktiga i mötet med människor, så är dem även viktiga i möten med landskapet?

Landskapet är också ofta mer komplext än att gå in i ett rum och sedan gå ut. När vi lämnar ett rum kommer vi ofta till ett annat. För trädgården och landskapet utgörs nästan alltid av fler än ett rum. När vi då tar oss från ett rum till ett annat uppstår förhållanden mellan rummen och det skapas en relation. Med rum i olika sammansättningar skapas en hierarki (Bell 2004, Ching 2014, Robinson 2016) vilket enkelt kan förklaras med siffror. 1 är högst upp i hierarkin, sedan 2, sedan 3, och de som följer hamnar längre och lägre ner i hierarkin (Robinson 2016). Robinson (2016) kallar rummen högst upp i hierarkin för *main-spaces*. Vad som avgör vilken siffra rummen får beror på faktorer som storlek, form, hur de organiseras i förhållande till de andra rummen (Ching 2014, Robinson 2016).

Figur 1. Hierarkin mellan rummen, där de rum med lägst siffra ligger högst upp i hierarkin och de högre siffrorna berättar om rummen längst ner i hierarkin.

Main-spaces är de rum vi ofta fokuserar på mest i landskapsdesign. De rum som kunder vid designuppdrag och besökare i parker oftast pratar om. Men vad händer då med de rum som ligger lägst ner i hierarkin? De rum som verkar mer som passager och entréer. Det är de rummen jag ville undersöka med det här arbetet då jag upplever dem spännande och vill veta mer om dem. Mellanrummen är de rum som vi hittar mellan Robinsons (2016) *main-spaces*. Mellanrummen som leder oss mellan rummen.

Det här arbetet undersöker hur mellanrummen påverkar landskapet och de rum de ansluter till. Det ser på olika typer av mellanrum och olika sätt att bygga upp en stämning i landskapet. Mellanrummen undersöks från människans perspektiv med upplevelser som fokus där citaten från Bacon (1979) ger en målande beskrivning av övergångens potential.

1.2. Syfte och mål

Syftet med studien här är att undersöka designelement som kan användas i gestaltning av mellanrummen.

Målet med arbetet är att ta fram tydliga exempel på hur övergången mellan olika rum i landskapet kan utformas. Vidare är målet att ta reda på hur mellanrummen kan användas på olika sätt och dess betydelse för upplevelsen av landskapet och strukturen i gestaltade miljöer. Arbetet ska ge förståelse för hur och när designelementen bör appliceras för att mellanrummet ska uppnå sitt syfte.

Frågeställningar:

- Vad gör mellanrummen för landskapsdesignen?
- Vilka designelement kan användas för att skapa olika effekter i mellanrummen?
- Hur ansluter landskapsdesignern ett rum med ett annat beroende på vilken effekt man vill åt?

1.3. Material och metod

Arbetet består av två delar. Den första delen är en litteraturstudie och den andra delen utgörs av en fallstudie. De båda delarna är tänkta att ge stöd åt varandra där designelement tas upp i olika form och förklaras. De kompletterar varandra genom att fallstudien visar mer praktiskt vad litteraturstudien tar upp och litteraturstudien förklarar hur fallstudien kan förstås.

I litteraturstudien undersöks mellanrummets byggstenar, och en bas skapas för hur landskapsdesignern kan tänka när möten mellan rum i landskapet ska gestaltas. Litteraturstudien i sig är uppdelad i två delar där den första delen, *Mellanrummets betydelse i den rumsskapande strukturen* och *Mellanrum och övergångar*, beskriver ett övergripande perspektiv om mellanrum i landskapet. Sedan går litteraturstudien in på olika specifika designelement som visade sig viktiga för mellanrummen.

Litteratur åt arbetet har sökts efter främst vid biblioteken inom SLU för att koncentrera informationen runt landskapsarkitektur. Dee (2001) var en inspiration för vilken typ av material arbetet skulle byggas på för att lättare hitta information om ämnet. Därefter var syftet att hitta liknade källor som skulle kunna ge ett stabilt material åt arbetet.

Fallstudien är gjord i Malmö under promenader genom Pildammsparken och Slottsparken. Promenaderna gjordes efter inhämtandet av litteratur för att då kunna ta med ett tydligt mål i studien. Under promenaderna gjordes ett antal skisser av olika situationer med mellanrum och de som använts till arbetets redovisning är de som tydligast visar designelementen och olika typer av mellanrum. Skisserna valdes ut också i ett försök att få en så bred presentation av elementen från litteraturstudien som möjligt. Syftet med skisserna är dels för att återberätta och visa situationerna tydligt och för att jag personligen skulle förstå platserna bättre. Syftet med fallstudien i sig är att se hur elementen från litteraturen används i verkligheten. Den berättar om personliga upplevelser av mellanrummen i landskapet som jämförs med litteraturstudien för en djupare förståelse om hur elementen påverkar mellanrummen.

1.4. Avgränsningar

Arbetet bygger på ett begränsat urval av böcker av författare, som antas ha god erfarenhet om landskapsarkitektur. För att kunna återge och analysera innehållet väl bestämdes underlaget tidigt i arbetet och har sedan därför inte utvidgats. Fokus har legat på att analysera informationen istället för att leta efter den.

Även om arbetet är tänkt att vara applicerbart på alla typer av utemiljöer har fallstudien begränsats till två parker i Malmö för lätt tillgänglighet. Hänsyn till parkernas historia och bakgrund till den utformning de har idag tas inte med in i analysen då arbetets fokus ligger på upplevelsen av landskap.

1.5. Begreppsförklaringar

Mellanrum- syftar i arbetet till rum eller en gräns som hittas mellan andra rum med en skillnad i funktion eller symbolik. Mellanrummen som arbetet syftar på, vars funktion är att koppla ihop rum, ett sätt att byta rum eller skapar en paus mellan andra rum.

Landskap- ordet används genom hela arbetet som ett samlingsnamn på parker, större och mindre trädgårdar och liknande utemiljöer som människan använder och modifierar på olika vis. Gestaltade miljöer

Landskapsdesign- att utforma och gestalta miljöer i landskapet.

De engelska uttryck som används i arbetet är lånade från författarna som ligger bakom dem, och förklaras vid introduktion. Uttrycken har lämnats oförändrade på sitt originalspråk för att behålla författarens vikt bakom dem och förklaras när de introduceras.

2. Litteraturstudie

2.1. Mellanrummens betydelse i den rumsskapande strukturen.

En av de många saker landskapsdesignern funderar på när en plats ska analyseras för att sedan formas är rörelsemönstren. Landskapsdesignern observerar hur människor går, och söker i marken efter tecken på rörelse, noterar befintliga punkter människor vill ta sig till och testat själv vilka vägar som lättast tar oss dit. De mönstren ligger sedan till grund för hur platsen utformas, för att ge människan den upplevelse landskapet är tänkt att ge.

Rörelse och tid

Robinson (2016) berättar att se och uppleva landskap stilla från en vinkel, som när vi ser på en bild eller ser ut genom ett fönster, inte hör till vanligheten när vi upplever landskap. Till skillnad från ett fotografi är den som upplever och betraktar landskapet mestadels i rörelse och upplever då platsen i rörelse. Det är en viktig tanke att ha med sig i sättet vi ser på olika landskap, både stora och små. Det gör att landskapsarkitektur som konstform skiljer sig från till exempel målningar och fotografier. Att designa landskap kräver att designern är medveten om just rörelsen som kommer infinna sig och att människan inte kommer uppleva landskapet från en enda punkt. Robinson (2016) kopplar rörelsen med vår sinnesuppfattning och hur den konstant arbetar när vi tar oss genom platser. Vår upplevelse när vi rör oss genom landskap liknas vid händelser som byter av varandra och påverkar oss på olika sätt. I ett komplext landskap med många rum utvecklas då vår upplevelse med varje händelse och hur rummen möts spelar stor roll i vår sinnesuppfattnings utveckling genom landskapet.

Tid skulle kunna beskrivas som just rörelse. Enligt Dee (2012) är tiden en viktig aspekt av landskapsdesign, där tiden är starkt förknippad med rörelse. Landskapet förändras, elementen i landskapet förändras och vi som betraktar landskapet gör det i sekvenser efter varandra. Samtidigt är vår upplevelse i landskapet kortvarig och konstant på samma gång (Dee 2012). Vi upplever konstant förändring genom att ta oss genom landskapet.

Interplay

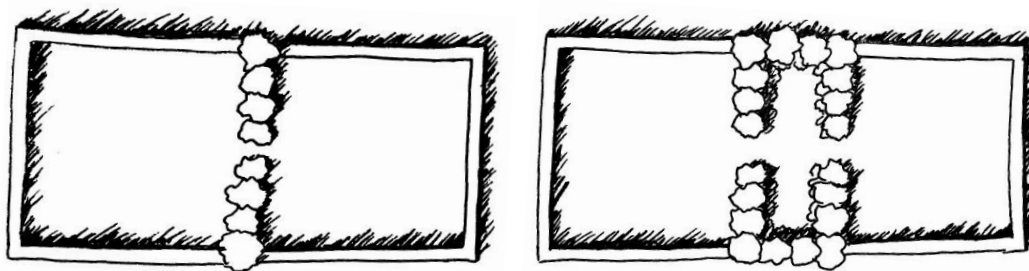
Relaterat till tid, måste den som designar landskap göra ett val i elementens avsedda varaktighet och även hur de flyter ihop med varandra konstaterar Dee (2012). Vidare förklarar Dee (2012) att individuella element i designen, trots att de kan skapas separata, är alltid också en del av resten av designen och helheten. Så som substanser, vatten, luft, jord, växter, sällan har tydliga gränser utan mer eller mindre flyter in i varandra, fungerar rummen vi skapar med dessa substanser på samma sätt. De klarar sig inte utan varandra och de påverkar och betraktas i designen både separat och som en helhet. Dee (2012) menar att hur substanser påverkar varandra måste begrundas och reflekteras över redan i de första stegen i designprocessen, inte minst mellanrummen som knyter allt samman. Dee (2012) förklarar den relationen med begreppet *Interplay*, och pointerar att det är lika mycket en grundregel som en strategi landskapsdesign. Design av landskap är kontinuerlig och sammanhängande. Den sträcker sig åt alla håll och där det ena slutar har det andra redan börjat ta vid. Det kan vara lätt att skapa enskilda element med olika syften och funktioner. Att utforma ett rum för avkoppling i trädgården är relativt enkelt. Men designen faller ofta på att rummet inte ansluter väl till sin omgivning och då faller rummet risk att förlora en del av sin funktion och avsedda upplevelse (Dee 2012). Att integrera rummen med sin omgivning är därför av största vikt och

där har mellanrummen en stor uppgift och möjlighet. För att elementen och rummen i designen ska förstås och upplevas på rätt sätt är *Interplay* enligt Dee (2012) den viktigaste strategin vi kan ta till. Vi måste veta vart vi går och var vi kommer ifrån när vi designar mellanrummen. Vi måste veta vad vi vill med dem och vad syftet är i varje enskild situation.

På olika sätt vill landskapsdesignern leda människor och hjälpa dem ta sig framåt. I vissa fall kan det rent av vara avgörande att som designer ingripa och tydligt visa vägen för att en plats ska upplevas på det sätt den är avsatt för. Ibland kan landskapsdesignern medvetet dölja rum och övergångar. Därför bör dessa övergångar och mellanrum ges lika stor uppmärksamhet i designen som övriga rum. De påverkar hur vi upplever platser och hur vi tar oss mellan dem, och om vi gör det (Dee 2001, 2014)

2.2. Mellanrum och övergångar

Övergångar mellan olika rum skulle kunna delas upp i två kategorier för att få en slags struktur i hur designern kan arbeta med sin plats. Det finns såklart fler sätt att strukturera mellanrummen och vidare tillkommer olika underrubriker. När vi studerar landskapsdesign finner vi dock två tydliga principer som är lätta att förstå och fungerar här som en övergripande ingång i ämnet. Arbetet delar in övergångar mellan rum som sker genom att antingen passera genom en endimensionell linje som separerar rummen, eller genom en tvådimensionell yta som separerar rum.

Figur 2. Övergång genom en endimensionell linje och övergång genom en tvådimensionell yta.

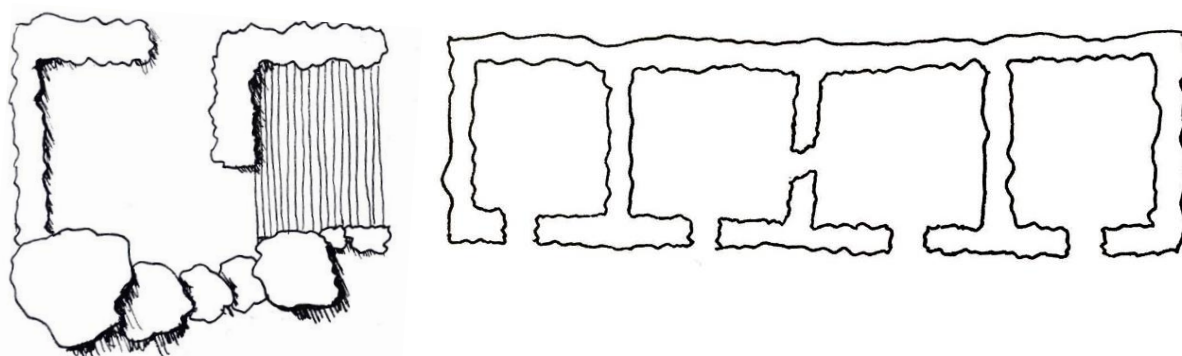
Ching (2014) beskriver relationen mellan olika rum i arkitekturen och delar in den i fyra situationer. De förklaras mer ingående längre ner och används för att studera övergångar mellan rum utan yta och övergångar med yta.

1. A space within a space (contained spaces)
2. Interlocking spaces
3. Adjacent spaces
4. Spaces by a common space (transitional spaces)

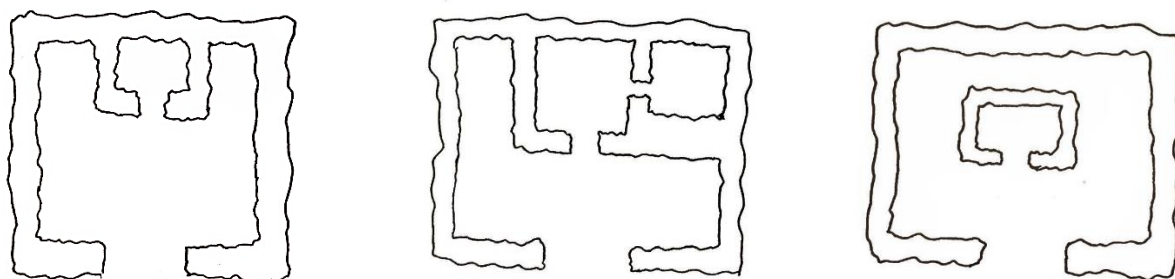
Relationerna Ching beskriver använder sig även Robinson (2016) av och bygger vidare på relationerna inom arkitekturen för att förklara hur vi kan arbeta med att koppla ihop rum i landskapsarkitekturen. För "A space within a space" kommer här med Robinsons benämning "contained spaces" användas och för "spaces linked by a common space" används "transitional spaces".

Övergångar utan yta -när nästa rum ansluter direkt

I den första kategorin pratar vi om situationer där ett rum ansluter till ett annat direkt och har en direkt kontakt med varandra. Det är här vi passerar en endimensionell linje som separerar rum. Exempel kan vara där en altan direkt går över till gräsmatta avsedd för lek eller prydnad att blicka ut över. Ett annat exempel är två rum som separerats av en häck där man når dem genom en öppning i häcken. I den första och tredje situationen från Chings relationer mellan rum (1. *Contained spaces* och 3. *Adjacent spaces*) har vi rum som på något vis separeras av en gräns. Direkt på andra sidan den här gränsen når vi det andra rummet, alltså direkt kontakt. Genom den här principen delar rummen på gränsen som separerar.

Figur 3. *Adjacent spaces* där rummen bredvid varandra ansluter direkt med endast en linje separerar dem.

Figur 4. *Contained spaces* där ett rum omringar ett annat och möts vid en separerande gräns.

Adjacent spaces är rum som ligger bredvid varandra medan *contained spaces* ligger på samma plats med det ena rummet som omringar det andra. *Contained spaces* stöter vi på nästan dagligen i staden där platser ofta markeras med växtlighet eller något hårdgjort material och utanför den gränsen reser sig höga huskroppar och skapar ett större rum som omringar (Robinson 2016). Robinson (2016) förklarar att *contained spaces* kan upplevas emotionella och skapa ett djupare engagemang hos människan. Vi måste ta oss genom gränser och mot ett inre och platsen kan upplevas som djup. Det krävs att det är en tydlig skillnad mellan det omringande rummet och det innanför för att idén ska ge någon effekt säger Ching (2014). Ju större de omringade rummet är ju mindre påverkan har den yttre gränsen på de inre. Skillnad i form på rummen gör också att de blir lättare att separera i upplevelsen. Det kan berätta om funktion eller ge en djupare mening med symbolik. Att ta sig till en inre mitt där det djupaste rummet ses som hjärtat i följd av rum. Robinson (2016) håller med om att skillnaden i

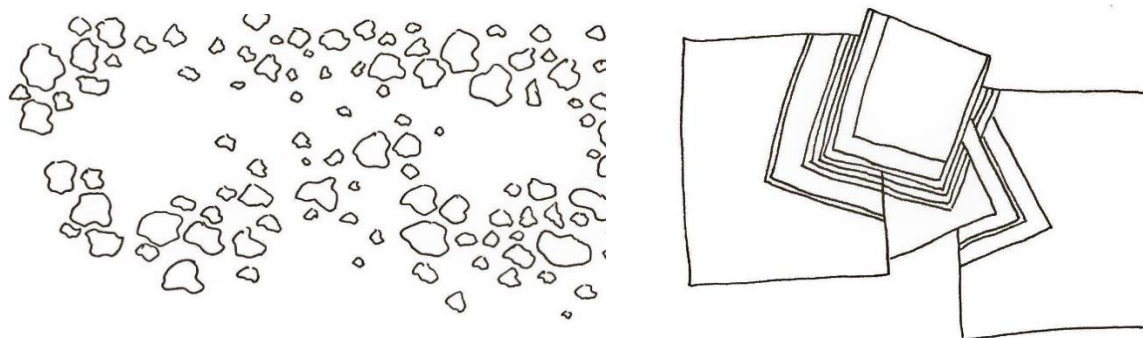
storlek är avgörande för uppfattningen av rummen som olika enheter. Dock har även form och detaljer en avgörande roll i var dominans och tonvikt ligger i hierarkin.

I vilket fall som helst är balansen mellan rummen i den här situationen viktig för upplevelsen (Ching 2014). Relationen blir också väldigt annorlunda beroende på hur övergången utformas. Synlighet och öppenhet eller slutet och dolt kan varieras och situationen kan upprepas mer än en gång. Ju fler rum vi får ta oss in i och ju fler gränser vi måste korsa skapas en allt mer unik intimitet (Robinson 2016).

Att designa och använda sig av *adjacent spaces* i landskapsarkitekturen är sannolikt den vanligaste metoden enligt både Robinson (2016) och Ching (2014). Det är kanske för att det är det enklaste sättet att låta två rum mötas. Men även en enkel sammansättning av rum på det viset kan avanceras med olika trösklar och kontakt mellan rummen. Rummen kan ges olika grad av synlighet med låg eller hög växtlighet, gles eller tät växtlighet, murar och liknande. Vilka objekt vi använder behöver inte ansluta helt för att vi ska se sambandet och avläsa avgränsningen bekräftar Bell (2014). Det finns en möjlighet att skapa spänning eller som motsats öka kontakten och öppna upp gränserna. Här ligger fokus på öppningen mellan rummen. Vi kan till exempel använda symbolik med hjälp av portar för att öka betydelsen av att kliva in i ett rum (Dee 2001). Inramningar, olika höjder, väggar och växtlighet är designelement som har viktiga roller att spela i övergången mellan *adjacent spaces* enligt Dee (2001). Robinson (2016) tar även upp de elementen tillsammans med öppningens storlek som kan berätta om det anslutande rummets betydelse. Landskapsdesignern kan ge övergången olika mycket uppmärksamhet för att ändra rummens betydelse.

Övergångar med yta -när nästa rum inte ansluter direkt

I den andra kategorin har vi en annan typ av situation, där rum separeras av andra rum. De sistnämnda rummen är även de mer eller mindre tydliga rum, men med en lite annan typ av funktion än till exempel den traditionella gräsmattan, altanen, eller andra slags sittplatser eller platser för lek. Det är här vi passerar en tvådimensionell yta som separerar andra rum. De fungerar ofta som en slags genomfart mellan andra rum och präglas ofta starkt av rörelse på så sätt. Det kan exempelvis vara en trappa, en gång eller ett rum lägre i hierarkin. Det är någonting som länkar samman andra rum och är kanske definitionen av mellanrum. I Chings två återstående relationer mellan rum (2. *Interlocking spaces* och 4. *Transitional spaces*), nämna ovan, skapas ytterligare ett rum och faller in i den här kategorin.

Figur 5. *Interlocking spaces* där rummen har en yta mellan sig och börjar innan nästa rum tar slut.

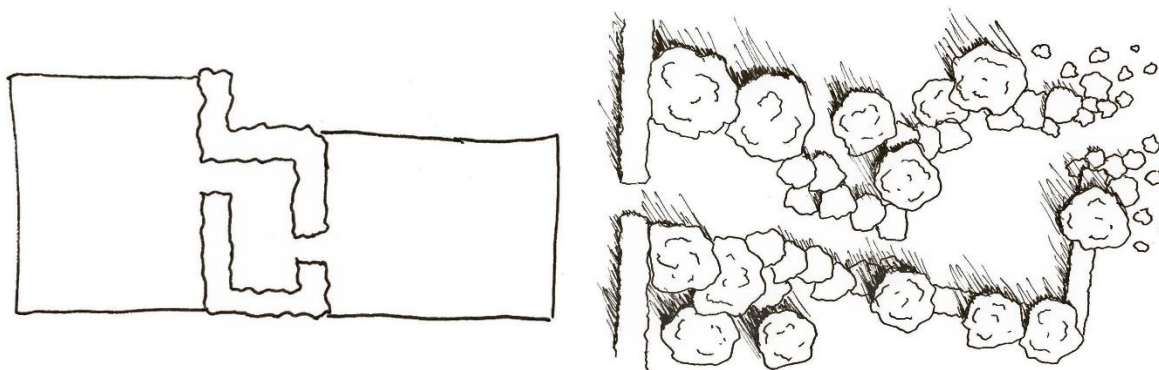

Fig 6. *Transitional spaces* där rummen inte ansluter direkt. Här finns en yta mellan rummen som de delar på och ytan har egna tydliga gränser.

Två rum kan utformas så att de överlappar varandra och därmed dela på en yta tillsammans. En sådan situation kallar Robinson och Ching för *interlocking spaces*. Den överlappande ytan kan vara allt ifrån någon halv kvadratmeter stor till flera hundra meter. Det som utmärker rörelsen genom den här typen av övergång är att vi träder in i nästa rum innan vi lämnat det rum vi kommer från (Robinson 2016).

Interlocking spaces är väldigt vanligt i naturen där gränser ofta suddas ut. Elementen och rummen blandas och går in i varandra. Dee (2001) föreslår att landskapsdesignern förstår sig på hur naturens biotoper gradvist går in i varandra och tar med sig det in i arkitekturen, och menar att både miljön och arkitekturen drar nytta av sådana principer. För även i våra designade miljöer använder vi oss mycket av metoden och även mindre överlappande element enligt Bell (2004). Bell (2004) menar vidare att vi kan koppla samman olika element med den metoden och när vi ska koppla samman rum fungerar det på samma sätt. Det kan framför allt vara ett effektivt sätt att skapa en mjukare och mer naturlig miljö. Övergången kan kännas diffus eller inte märkas av alls för den som rör sig genom rummen. Trots att två separata rum som har olika uttryck är menade att upplevas olika kan *interlocking spaces* göra att designen hänger ihop och ändå upplevs som en enhet. Beroende på hur övergången är utformad och hur otydliga gränserna är kan mellanrummet bli svåridentifierat. Om gränserna från de rum som överlappar varandra är tillräckligt starka och löper in i mellanrummet kan mellanrummet identifieras som ett eget rum, ett *transitional space*.

Transitional spaces beskriver Robinson (2016) som egna rum med egna gränser. De har sin egen karaktär och sitt eget uttryck, även om den kan liknas vid de rum de separerar och länkar samman. Med en gemensam karaktär kan dock en enhetlighet skapas och ett landskap med flera rum i olika stil kan enas med gemensamma mellanrum. Den här typen av rum har dock som främsta syfte att verka som en genomfart och en slags förberedelse för nästa rum (Robinson 2016). Dee (2001) beskriver liknande rum som kontrasterar med sin omgivning på samma sätt. De ligger mellan andra mer dominanta rum och fungerar som en typ av tröskel. Mellanrummen erbjuder en annorlunda upplevelse än de dominanta rummen, ofta en lugnande paus eller samlingsplats då de är integrerade i kanten längs med gränser där människor anländer och möts (Dee 2001). Vidare förklarar Robinson (2016) hur de mellanrummen flyttas långt ner i hierarkin när de tillsammans med *main-spaces* bildar *Linear organizations* och *clustered organizations* då vi passerar genom flera trösklar på vår färd.

Färdvägar mellan rum

När landskapet har flera rum och designen börjar bli mer komplex kan vi se mönster i hur rummen ansluter till varandra. En serie rum vartefter varandra kallar Robinson (2016) för *linear organizations*. Det är en sammansättning av rum som tillsammans bildar en oavbruten linje. Linjen kan vara rak eller slingra sig fram och vi kan cirkulera genom rummen längs med linjen antingen genom varandra eller från en parallell yttre färdväg. Det som kännetecknar *linear organizations* är dock att färdvägen är bestämd, med ytterst få möjligheter att välja sin egen rutt. Robinson (2016) förklarar hur vi upplever den linjära sekvensen av rum med den bestämda färdvägen som en uppbyggnad mot ett speciellt mål, ett klimax.

Landskapsdesignern kan bygga upp en stämning till en viktig plats genom en sådan symbolik och får kontroll över upplevelsen.

Det andra sättet vi kan organisera rummen i landskapet är genom *clustered organizations*. Robinson (2016) beskriver den typen av sammansättning som en möjligtvis mer användbar design med möjlighet till stor variation i färdvägar. *Clustered organizations* samlar rum och kännetecknas av flera olika färdvägar genom rummen. Vidare påpekar Robinson (2016) att *clustered organizations* kan ha en huvudsaklig färdväg men med flera sekundära vägar. Det är nog med den stora möjligheten till variation som många landskap är uppbyggda på så vis.

Linear organizations och *clustered organizations* är relevanta för observationen av mellanrum då förhållandet mellan rummen ter sig olika i de två constellationerna. Det är så vi organiserar och sätter ihop rum i landskapet, med viss variation som Robinson (2016) lägger till, där de två principerna kan användas tillsammans. Hur vi organiserar rummen säger Robinson (2016) en påverkan på upplevelsen.

Det är här i mötet mellan rummen som vi har möjlighet att påverka hur rummen relaterar till varandra.

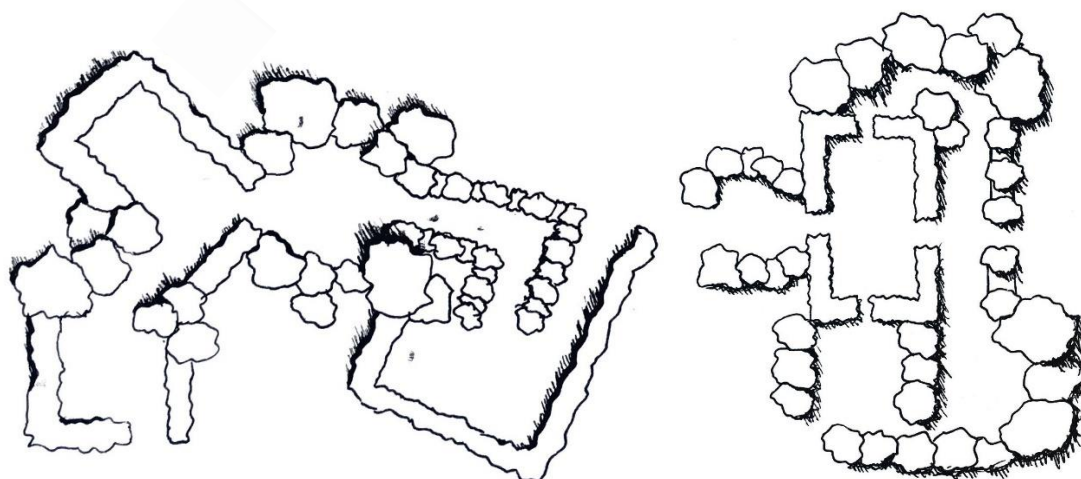

Fig 7. *Linear organizations* som har en bestämd färdväg och *Clustered organizations* som erbjuder valmöjligheter.

2.3. Designelement

Hur vi organiserar och samlar rum är en stor del av landskapsdesign och viktiga designelement att överväga i skapandeprocessen. Övergångar mellan rum är designelement i sig, men är specifika för just mellanrummen. Andra designelement kan användas överallt i landskapet. Här undersöks hur vanliga designelement kan användas i mellanrummen och hur de påverkar upplevelsen i övergången mellan rummen.

Form

Form kan användas både efter funktion, symbolik och estetik. Form påverkar karaktären och därmed mycket i hur vi upplever landskapet. Gångar, objekt eller vegetation efter en strikt axel inger en formell och kontrollerad karaktär. Det kan ge oss associationer till makt, ordning, klass eller känsla av enkelhet. Ett mer böljande mönster som slingrar sig fram med en spontanitet ger oss närmare associationer med naturen och en känsla av att vara längre ifrån människans kontroll (Dee 2001).

På samma sätt säger formen på mellanrummet något om vad vi ska göra här. Som tidigare konstaterat har mellanrummen olika funktioner. Rummets funktion kan beskrivas utifrån en gradient från statisk till dynamisk (Robinson 2016). En form som är jämn i sina proportioner, som en cirkel eller kvadrat, skapar paus och saktar ner vår rörelse genom rummet, statisk. Ju mer vi drar ut rummets form så att ena sidan blir längre än den andra ju längre tar vi oss ifrån en statisk form och mot en dynamisk som främjar rörelse. Formen på rummet kan också stärka ett yttre fokus och rikta uppmärksamheten. Den utdragna formen riktar våra blickar i samma riktning (Dee 2001, Robinson 2016).

Formens proportioner relaterar även till människan (Ching 2014). Ett rum kan vara väldigt smalt i förhållande till hur långt det är men ändå inte påverka rörelsen om skalan är för långt ifrån människans.

Gradvist eller abrupt

Robinson (2016) tar upp som exempel på en dramatisk entré, en lugn innegård efter en livlig gata. För att stärka den stora skillnaden mellan de två rummen och effekten av att befinna sig i det ena eller det andra rummet, kan övergången göras väldigt abrupt utan någon indikation på vad som väntar i nästa rum. Alternativet är en mer gradvis övergång där besökaren inte tänker på skillnaden mellan rummen lika mycket. Material och former kan gradvist skapa förändring genom att låta dem gå in i varandra. På så sätt kan gränser mellan rum ges en mer subtil övergång (Dee 2001). En abrupt övergång kan kännas hård, formell, tydlig, med stark anknytning till människans verk och förmåga och en gradvis övergång får ett mer naturligt och följsamt uttryck. Vidare förklarar Robinson (2016) att en abrupt övergång där rummen döljs kräver mer av besökaren och förutsätter att det finns en nyfikenhet och hängivenhet för att ta sig mellan rummen.

Vissa situationer kräver också förberedelse och återhämtning (Dee 2001). Vid stora skillnader och dramatik i landskapet kan mellanrummen då fungera som rum att mellanlanda i. När vi anländer till en plats stannar vi ofta upp av olika anledningar. Vi kanske väntar på någon eller

väntar på oss själva genom att samla tankarna (Dee 2001). Vi behöver alltså ibland ett slags väntrum i landskapet där vi kan förbereda oss inför vad som kommer. Dee (2012) menar vidare att på samma sätt fungerar det när vi lämnar rum och upplevelser. Vi kan känna att vi vill sätta oss ner en stund och återhämta oss, kontempera och samla ihop oss. En liknelse är stunden efter vi sett en film i en biograf. Vi kanske inte vill abrupt lämna vår upplevelse utan en möjlighet att tänka över det vi sett. I olika grad kan landskapsdesignern göra det behagligt att ta sig tillbaka till verkligheten genom ett mellanrum eller sekvens av rum. Mellanrummen kan gradvist också bygga upp en stämning genom förberedelse.

Mellanrummet är där förändringen i upplevelsen mellan rum sker. En abrupt övergång ger oss ingen indikation om vad som väntar på andra sidan. En gradvis övergång ger oss en inblick i nästa rum, kanske en helt klar bild i vissa fall (Robinson 2016).

Gångar

På sätt och vis är alla mellanrum vägar och gångar av olika slag då de är länken mellan rummen och fungerar som en del i cirkulationen i landskapet. Mellanrum i form av längre gångar skapar förbindelsen i *linear organizations* och hur de kopplas samman kan göras på olika sätt. En gång kan gå utanför rummen och blir på så sätt väldigt flexibel. Den kan formas med stor variation och rummen kan förbli relativt självständiga med hjälp av någonting högre som avgränsning (Ching 2014). Gången kan också gå genom rummen och tvingar oss in i rummen som ligger längs med gången. Rummen ger oss här ett tillfälle att stanna upp och ger en paus från gångens rörelse framåt. För att visa på rummets vikt och betydelse, både i funktion och symbolik, kan gången leda till och sluta i ett specifikt rum. En sådan relation mellan rum och mellanrum indikerar och förstärker målet, alltså rummet, som någonting viktigt menar Ching (2014).

Ching (2014) föreslår även att korsningar mellan gångar av samma storlek har ett gemensamt rum där vi kan orientera oss, som ytterligare ett mellanrum. Gångar av olika storlek ger oss en hierarki där vi får en indikation av vad som väntar i slutet på den väg vi väljer. Där vi inte kan avgöra hierarkin bör besökaren enligt Ching (2014) få möjlighet att stanna upp och tänka. En stor skala tänker vi leder oss till större rum med en mer social och offentlig karaktär (Ching 2014) och gången kan då också ge oss en indikation av privat och offentligt.

Väggar

När vi träffar på väggar i landskapet hjälper de med orientering och ger en stark känsla av platsen och dess avgränsningar (Robinson 2016). De sticker ut med att bryta den annars horisontella marken och är lätta att upptäcka. Väggar är vanliga vid separation av olika rum i landskapet och skapar former och rum genom att rama in, men Bell (2004) visar att väggarna inte måste vara helt solida för att formen ska uppfattas. Fragment av inramningen räcker ofta för att urskilja rummet och skapar på så sätt olika grad av öppenhet. Bell (2004) förklarar vidare om de öppna väggarnas effekter och menar att det låter rum flyta in i varandra. Det ger rummet ett utåtriktat uttryck och integrerar rummet med resten av landskapet. Gångar med en öppen sida säger Ching (2014) ger en kontinuerlig anknytning till anslutande rum. Öppna

gångar utan väggar som stänger ute omgivningen skapar en förlängning av rummet, utan att fullt ut vara en del av rummet (Ching 2014).

På andra sidan av spektrumet bidrar mer sammanhängande och döljande väggar till ett rum som talar mer inåt (Bell 2004). Högre väggar stänger ute resten av landskapet samt gör det möjligt att dölja insidan utifrån. Rummet och upplevs då enligt Dee (2001) hemlighetsfullt och kan engagera och skapa nyfikenhet. Vi kan gömma destinationen på så vis om vi omringar rummet eller mellanrummet som leder dit med väggar, vilket också skapar en stark riktning. De avlånga mellanrummen skapar gångar där väggarna har en möjlighet att stärka riktningen (Robinson 2016). Genom att justera väggarnas höjd i förhållande till bredden kan riktningen alltså regleras. Rörelsen kan skyndas på och bli drivande eller saktas ner och bli mer statisk. Även Dee (2001) framhåller proportionernas betydelse när landskapet får väggar. Höga väggar i förhållande till bredden av ett rum kan upplevas klaustrofobiskt och hotfullt men även bristen på väggar kan upplevas hotfullt.

Mellanrummen för återhämtning, som tagits upp tidigare, menar Dee (2001) effektivt kan ta hjälp av väggar för att stänga ute intrycken. Det kan vara tillräckligt med endast ett litet utrymme eller en gång mellan rummen för återhämtning då väggar enligt Dee (2001) starkt visar integritet och avskildhet i landskapet.

Att människor samlas längs med väggar av olika slag är viktig vetenskap för landskapsdesignern. Ett rum utan väggar kan därför ofta bli rum vi tar oss igenom ganska snabbt om vi känner oss utsatta (Gehl 2006, Dee 2001).

Steg

Övergången mellan rum kan markeras med steg. Även en ytterst liten nivåskillnad ger effekt i känslan av att träda in, byta plats och byta scen (Ching 2014). Med hjälp av steg, trappor och avsatser kan vi också enkelt integrera ett rum med ett annat i landskapet. Den här typen av topografi i designen stärker kopplingen mellan rummen, särskilt när stegen skjuter in och ut i de rum de ska skapa en övergång till (Dee 2001). I många fall kan trappor och liknande bilda *transitional spaces* (Robinson 2016) när de är tillräckligt stora för att upplevas som ett eget rum med sin egen karaktär. Dee (2012) menar att i en sådan typ av övergång bör vi utforma dem i generösa proportioner för att människor ska kunna stanna upp och till och med använda avsatserna som sittplatser.

Vidare tolkar vi skalan i utformningen av trappor på samma sätt som vi tolkar gångar på marken. Skalan hjälper oss i att avgöra hur privat en trappa är. En större skala ger oss en välkomnande inbjudan och en mindre skala kan göra oss mer restriktiva i vår användning av trappan (Ching 2014). I vilken riktning trappan leder spelar också in i upplevelsen. Att röra sig uppåt kan inge en känsla av att röra sig mot en privat eller avlägsen destination. Det kan ge en känsla av att lösgöra sig och att resa. När vi går ner för en trappa rör vi oss i stället mot trygghet och stabilitet (Ching 2014).

Detaljer

Mellanrummens detaljer i jämförelse med *main-spaces* är också någonting vi borde överväga i designen. Med detaljer här menas objekt och kompositionen och mängden mönster som ses som egna enheter.

Detaljer enligt Ching (2014) kontrollerar rörelsen framåt och kan i vissa situationer vara ett element som bestämmer hierarkin. Färre detaljer skyndar på rörelsen och gör att vi tillbringar mindre tid i ett rum och skulle då kunna flytta ner rummet i hierarkin.

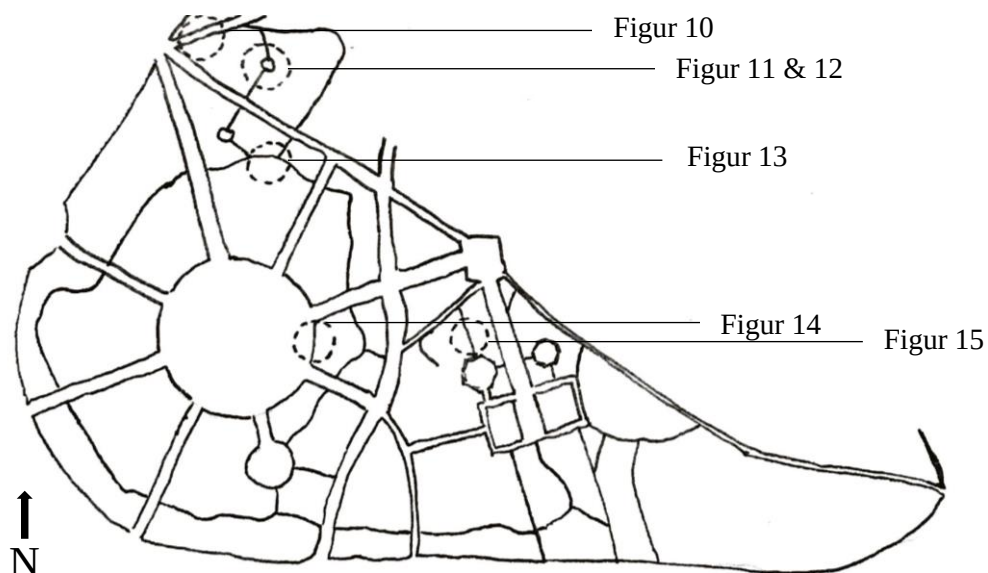
Robinson (2016) skriver att det inte är ovanligt att stöta på en för komplex eller för simpel komposition för situationen i det designade landskapet. Även här tas rörelsen och tid upp i relation till detaljer. Hastigheten på vår rörelse genom miljön avgör hur mycket vi uppfattar av detaljerna. Robinson (2016) menar på att detaljer då måste reflektera situationen på platsen. Till exempel blir för mycket detaljer tätt inpå en bil eller cykelväg, där vi rör oss väldigt snabbt förbi, lätt bortkastade i designen. En för komplex komposition för situationen kan då också vara ett rum fullt av detaljer där vi inte är menade att stanna upp för länge. Detaljerna skulle antagligen inte bli bortkastade i ett rum vi tar oss igenom till fots, där vi har möjlighet att sakta ner, men det skulle påverka hastigheten och tiden just så. Vi saktar ner och hur vi använder rummet styrs till viss del av detaljrikedomen menar Robinson (2016). Situationen mellanrum som leder till ett *main-space* måste då ha en viss balans för att hierarkin ska upplevas som vi menat den. För mycket detaljer i mellanrummet har potential att ta över och skifta hierarkin. Mellanrummet faller risk att ta över och bli ett *main-space* om vi inte övervägt en balans rummen emellan.

Att använda sig av överlappande element kan också ge en mer sammanhängande design enligt Bell (2004). Olika element kan koppla samman andra ting för att mötas i mitten som en enhet. Detaljer är en möjlighet att ge enhetlighet i landskapet där Bell (2004) beskriver upprepande eller liknande element som ett enkelt sätt att knyta ihop landskapet.

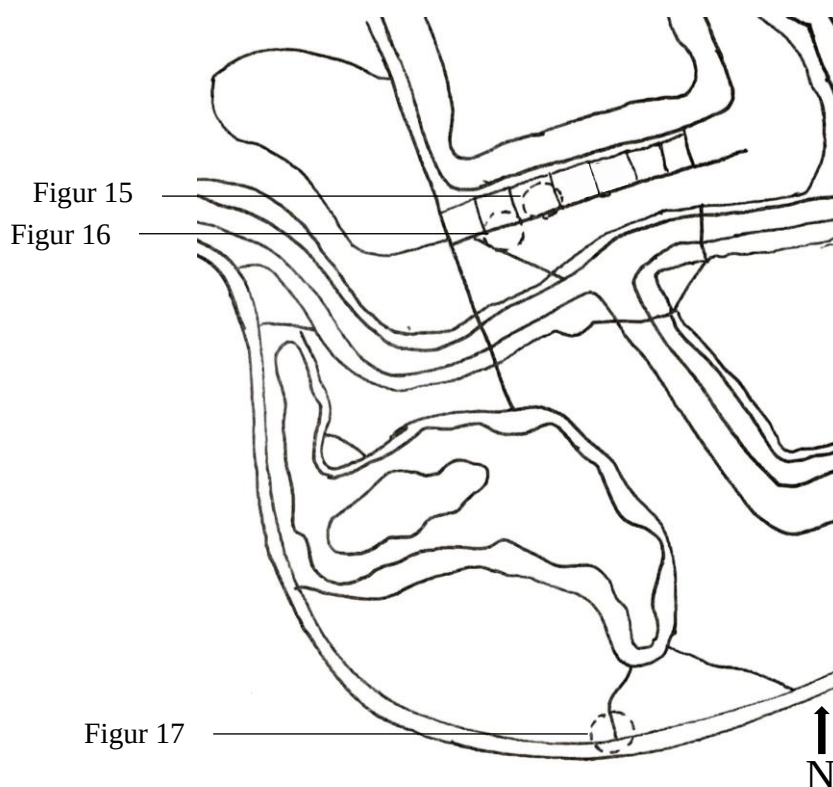
Även detaljer utanför rummet ger koppling mellan rummen. Dee (2001) och Robinson (2016) beskriver detaljer utanför rummet som en del i rummets karaktär. Även om ett fokus befinner sig utanför rummet blir det starkt kopplat till rummet när vi kan se det fortsätter Robinson (2016). Två rum kan få fysisk distans till varandra med ett större mellanrum mellan sig, men ett yttre fokus som knyter dem till varandra kan behålla en mental kontakt. Robinson (2016) tar upp monument i slutet av en aveny som exempel och menar att det hjälper att orientera sig i landskapet. Dee (2001) beskriver en stark relation mellan fokusdetaljer och raka gångar då det drar ögat till sig och uppmanar till rörelse mot sig. Den långa axeln med ett yttre fokus skapar rörelse, och ett rum med få detaljer lägger ytterligare fokus på det yttre.

3. Fallstudie

Under följande sidor visas skisser och tolkningar av situationer med mellanrum i Pildammsparken och Slottsparken i Malmö. Till hjälp för att analysera mellanrummen används *designelementen* och *övergångarna* från Litteraturstudien. Markeringar på kartorna nedan visar mellanrummens positioner.

Figur 8. Karta (ej skalenlig) över delar av Pildammsparken med inringade områden där situationerna hittats.

Figur 9. Karta (ej skalenlig) av delar av Slottsparken med inringade områden där situationerna hittats.

Fallstudier från Pildammsparken

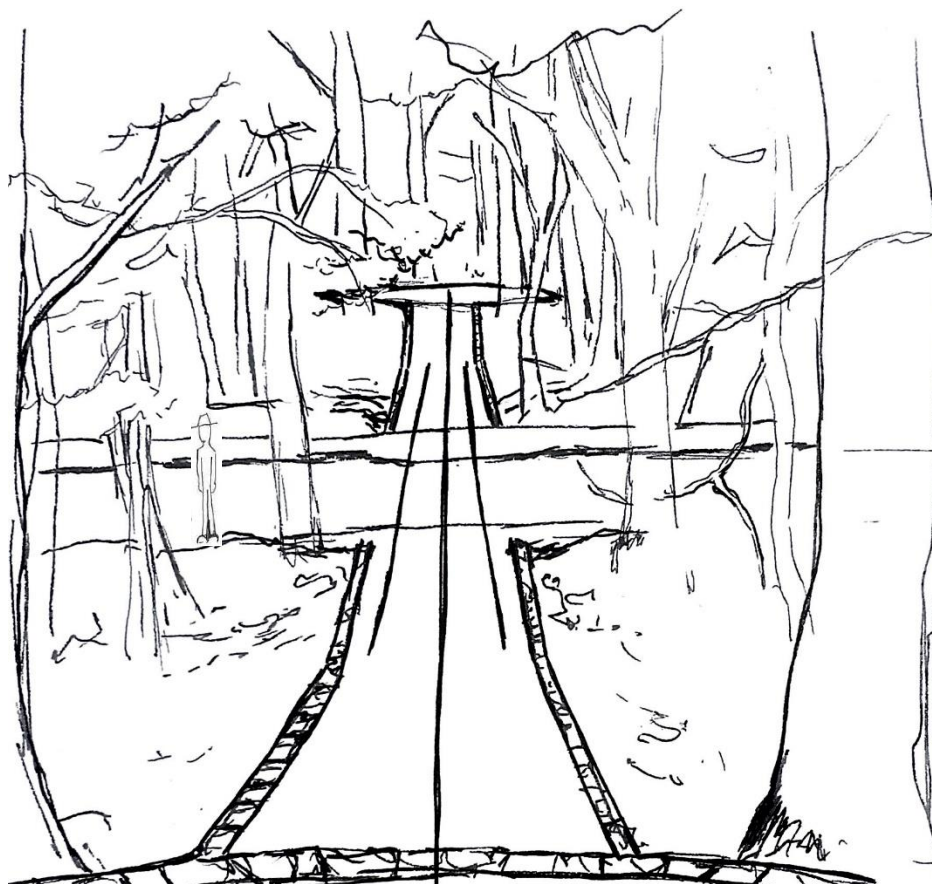
Figur 10. Mellanrum med höga väggar i Pildammsparken.

Pildammsparken i Malmö nås från flera olika håll men den mest slående vägen att ta sig in är nog mellan de höga bokväggarna. De skapar långa korridorer för både människor till fots och som färdas med olika fordon. Korridoren ger en rak och bestämd siktlinje in i parken med en avlägsen bild av vad som väntar på andra sidan, ett yttre fokus som enligt Dee (2012) och Robinson (2016) driver oss framåt. För bokens täta gren och bladverk döljer allt annat parken har att erbjuda. Den avlånga formen ger även den en drivande kraft som för rörelsen framåt och berättar att det är en plats vi ska passera genom för att anlända i någonting annat (Ching 2014, Robinson 2016). Ytterligare ett element som främjar rörelse här är avsaknaden på detaljer som Robinson (2016) och Ching (2014) menar i så fall hade gjort rummet mer statiskt. Även om skalan här kan uppfattas som spektakulär och väcker intresse utifrån för att drar in oss i kontrasten gentemot bostadsområden med plana vägar utanför, känns rummet enkelt. Här har vi ett exempel där mellanrummet kan förbereda oss på väg in i någonting annat eller där vi kan återhämta oss på vägen ut som Dee (2001) förklarar, med en tydlig riktning och rörelse. Här kan vi rensa våra upplevelser både utifrån parken och inifrån.

Figur 11. Mellanrum mellan högt och lågt i Pildammsparkens bokskog.

Mellan bokarna i Pildammsparken kan vi ta oss fram på mer och mindre tydliga vägar. Upp på en liten kulle leder en asfalterad gång som ramas in av smågatsten. Hela kullens lutning kan beskrivas som ett mellanrum, där det enda som skiljer den åt från den anknyttande plana marken är just lutningen. Men nivåskillnaden visar ett väldigt tydligt byte av rum samtidigt som rummet fortfarande har en stark kontakt med omgivningen. Från marken känns rummet på kullen en aning avlägset, trots att höjdskillnaden inte är så stor. Det kan bero på att vi behöver färdas uppåt. Enligt Ching (2014) kopplar vi trappor i den riktningen till en privat destination, en avlägsen plats och får associationer till resor och separation. Även om gången här inte består av några trappsteg inger riktningen samma känsla. Det är en viktig del i designen då det förstärker känslan när vi sedan befinner oss på kullen. Trots att rummet har kontakt med landskapet runtomkring med en klar utblick över omgivningen, ger höjden en avlägsen känsla under vår stund på kullen. Vi kommer bort från marken och närmre himlen där en harmonisk ensamhet infinner er sig och ger möjlighet till avkoppling. Gången skiljer sig från den mjuka och slingrande grusvägen vi kommer från, både i form och material. Den är hårdare och trots en sparsmakad design markerar den tydligt att det finns någonting att utforska här i och med omgivningens mer naturlika karaktär. Det hjälper att leda oss till rummet och markerar övergången från ett till ett annat.

Figur 12. Mellanrum mellan höjder i Pildammsparkens bokskog.

En höjd i landskapet har alltid två riktningar och kullarna bland bokarna i Pildammsparken har också de en riktning ner. Här färdas vi tillbaka ner till verklighet och stabilitet enligt Ching 2014. Vyn mot andra sidan av kullen leder mot en annan kulle och mellanrummet skapar en längre gemensam riktning som kopplar samman de två rummen. Vägen som bryter av riktningen är bara tillfällig och rubbar inte på kopplingen mellan rummen. Här delar rummen på ett gemensamt *Transitional space* som med hjälp av den enhetliga designen och riktningen starkt knyter rummen till varandra (Robinson 2016). En tydlig förbindelse stärker rummens karaktär här som en serie istället för enskilda rum. Gångens kanter av smågatsten löper in rummens gränser som ytterligare en länk.

Figur 13. Fokus från ett diskret mellanrum i Pildammsparken.

Landskapet är ganska enhetligt med träden som ett genomgående tema i det större rummet. De inre rummen bland Pildammsparkens bokar definieras där träden upphör och för att ta sig mellan rummen används gångar som kopplar samman rummen. Ching (2014) säger att gången kan bli självständig med någonting högre som omringar. Men den här gången upplevs inte särskilt självständig. Kanske på grund av dess öppenhet. Den har helt öppna sidor vilket Ching (2014) säger skapar en förlängning av rummet. Övergångarna mellan rummen här sker genom en blandning av *transitional spaces* och *interlocking spaces*. Gångarna fungerar som *transitional spaces* då de egentligen har sina egna gränser. Men de har en så svag egen karaktär och en öppenhet att övergången kan tolkas som ett *interlocking space*.

Gången mot objektet här i Pildammsparken slingrar sig fram och är inte som den raka axeln vilken Dee (2001) och Robinson (2016) beskriver kan förstärka ett yttre fokus. Rummen i landskapet här flyter nästan ihop och inga tydliga gränser används för att separera och dela på landskapet. En rak gång i den här situationen hade nog förstärkt objektets betydelse och dragit till sig ännu mer uppmärksamhet. Men landskapet har ett mer naturligt uttryck. Den slingrande gången blir här inte ett fokus vilket gör att övergången knappt märks.

Det yttre fokuset i ett relativt monotont, stilla landskap som bland bokarna i Pildammsparken ger ett inslag av rörelse. Även om gången inte känns starkt drivande blir objektet en anledning att förflytta sig i landskapet.

Figur 14. Ett öppet *transitional space* med genomsikt.

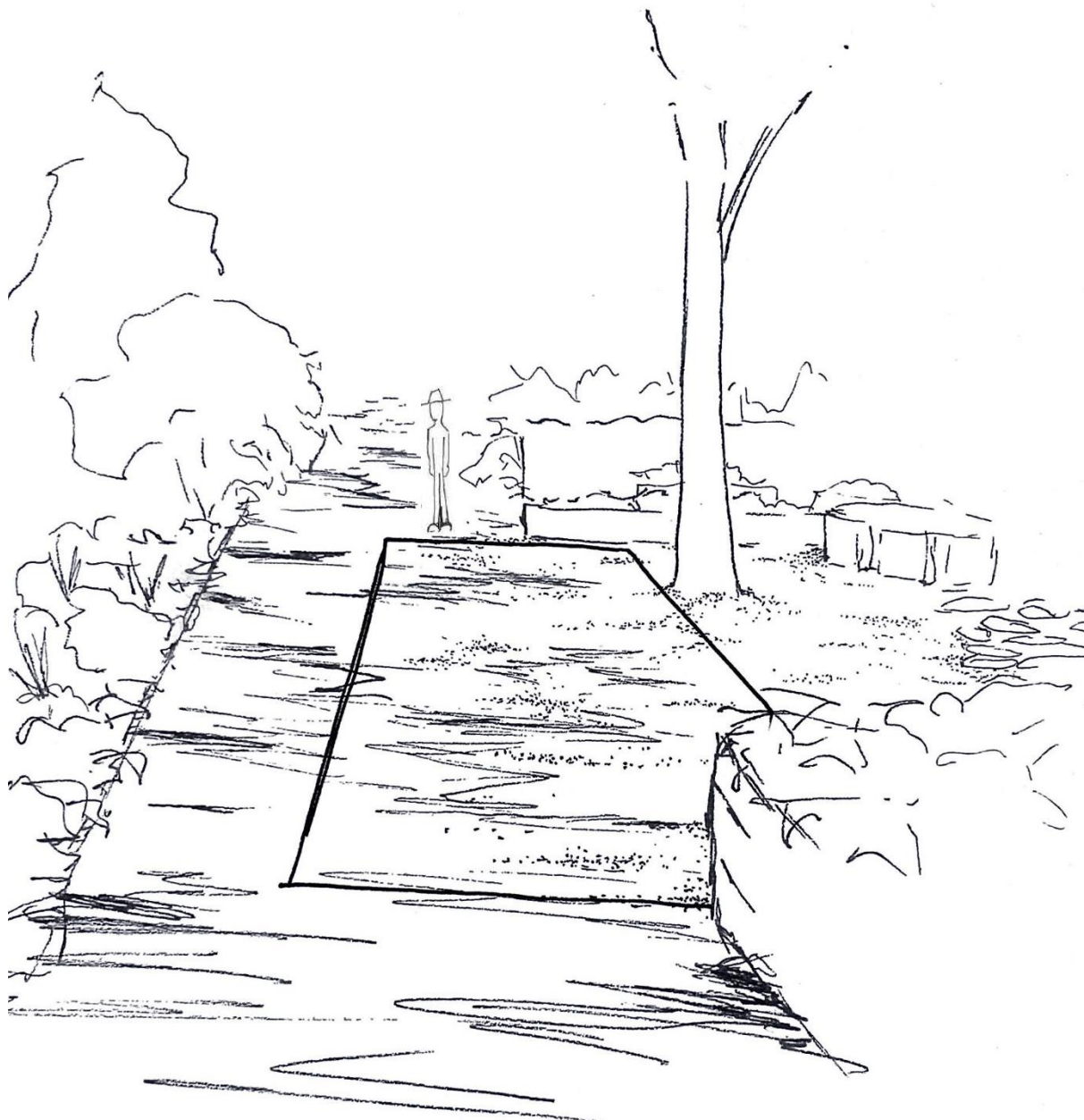
Mellan ett skogsrum och en öppen gräsyta löper ett mellanrum som ger de båda rummen en aning distans. Gången, som cirkulerar runt platsen, utgör här mellanrummet. Den kunde varit en del av gräsytan eller skogsrummet men har fått sina egna markerade gränser och utgör ett *transitional space* i och med sitt fristående uttryck (Robinson 2016). Cirkelformen på gången kanske är oundviklig runt den cirkelformade gräsytan, men den är ändå ett gemensamt element som enligt Robinson (2016) kan skapa enhetlighet i landskapet. Ching (2014) föreslår gångar med helt öppna sidor vid en förlängning av ett rum samtidigt som det är sin egen, vilket är den effekt mellanrummet har här. Öppenheten med hjälp av en allé av träd ger en stark kontakt mellan de olika rummen. Luften mellan platserna flyter samman och då också i våra tankar när vi läser av landskapet. Som Dee (2001) säger kan vi behöva mellanlanda och samla oss vid ankomst till nya rum och att allt för exponerade ytor kan göra oss obekväma. Det finns risk för att gräsytan här kan kännas exponerad och en extra tanke kan behövas för att vilja kliva in. Gången runtom ger lyckligtvis möjlighet att i lugn och ro bestämma när vi är redo att byta rum, utan att behöva stanna upp. Här kan besökare strosa fram runt platsen och ta sig in när det känns bekvämt. Här finns en balans mellan öppenhet och skydd. Skyddet är kanske mer symboliskt än faktiskt fysiskt i den här situationen. Men kanske är symboliken ibland allt vi behöver för att besökaren ska uppleva platsen som vi vill.

Figur 15. Integrera gränser i Pildammsparken.

En grusgång och en gräsmatta i Pildammsparken separeras av en plantering. Rummen är helt synliga från var sida av gränsen men når varandra endast genom en öppning i planteringen, det vanligaste sättet att separera och ansluta rum (Robinson 2016, Ching 2014). För att integrera rummen har element från båda rummen tagits och flätats in i gränsen mellan dem i enlighet med Bell (2004) om överlappande element. Här har delar från båda rummen mötts i till en enhet. Gången från gräsmattan ger först och främst en inbjudan utifrån och har sedan förlängts in i gränsen där den möter markmaterialet från grusgången. Rummen har sina helt egna karaktärer men öppningen i gränsen gör mötet mellan dem aningen mjukare. I en situation där rummen är tänkta att skilja mycket i uttryck men där vi ser det anslutande rummets karaktär och funktion redan innan vi tar oss in känns övergången här mer naturlig med en gräns som integrerar båda rummen.

Fallstudier från Slottsparken

Figur 16. *Interlocking spaces* utan gräns i markmaterial i Slottsträdgården.

Markmaterialet har här suddat ut gränsen mellan två rum och skapat en situation med *interlocking spaces* som Robinson (2016) beskriver som en gradvis förändring. Det är svårt att avgöra var rummen börjar då det finns en yta mellan dem som varken är sin egen eller tillhör det ena rummet mer än det andra. *Interlocking elements* är enligt Bell (2004) ett mycket effektivt sätt att skapa en mer naturlig miljö och mellanrummet här i Slottsträdgården känns väldigt naturligt. Det känns mjukt och rummen blir väldigt mycket som en del av varandra.

Figur 17. Smal gång mellan bambuväggarna i Slottsträdgården.

En väldigt smal gång som inte avslöjar någonting om var vi kan anlända om vi går igenom och svänger vid gångens slut. Den upplevs hemlighetsfull och en nyfikenhet väcks. Ytterligare ett rum med avsaknad på detaljer tillsammans med en tydligt avlång form på rummet, om än mycket mindre skala än bokhäckarna i Pildammsparken. Att kliva in i rummet ger en nästan instinktiv känsla av att vilja färdas framåt. Även här kan vi koppla vad Ching (2014) och Robinson (2016) säger om den avlånga formen som en drivkraft i vår rörelse genom rummet. På samma sätt bidrar också här detaljfattigheten till rörelse hos besökaren (Dee 2001). Kombinationen är den samma som i exemplet från Pildammsparken där det enda som egentligen skiljer rummet åt förutom material är skalan. Det är samma principer som används och de väcker nyfikenhet och spänning. Den ändå väldigt abrupta förändringen som sker och den stora mystiken kräver enligt Robinson (2016) en besökare som är hängiven att upptäcka. Under observationen av bambugången verkar fler barn än vuxna använda sig av gångarna och kanske är dem mer benägna att utforska.

Figur 18. Mjuk övergång från gata in i en lummig upplevelse i Slottsparken.

Att markera ett nytt rum görs inte alltid med väggar och tydliga barriärer. Inte sällan är det material som kan visa gränsen mellan olika rum eller byte av stil i designen. En kombination av öppna gränser och en gradvis övergång skapar ett mellanrum som känns luftigt och välkomnande i Slottsparken. Fler och fler nya element läggs till gradvist ju närmre det lummiga rummet vi tar oss och övergången mellan rummen kan tolkas som *Interlocking spaces* (Robinson 2016). *Interlocking spaces* kännetecknar Robinson (2016) med att vi kliver in i nästa rum innan vi lämnar det vi kommer från och det är precis vad som sker här. Det är en skarp och väldigt tydlig gräns mellan gatan och det lummiga parkrummet. Gräs möter sten. Men i och med de icke existerande väggarna, gräsets snabba men gradvisa skiftning till perenner i marknivå och balansen mellan öppenhet och skydd i parkrummet gör att rummen tycks höra ihop. De är tydligt separata men har ett luftrum mellan sig som de delar på. Även den smala stengången har en integrerande design. En bredare första rad av stenar som kan kopplas till gatans lite större skala, för att sedan smalna av och minska skalan och öka intimiteten. Mellanrummet saknar detaljer som gör att vi inte stannar upp enligt Robinson (2016) utan passerar för att ta oss in i nästa rum. Den exponerade ytan ger oss också en anledning till att endast passera in i nästa rum (Dee 2001).

4. Diskussion

Syftet med arbetet var att undersöka designelement som kan användas vid gestaltning av mellanrummen, för att sedan kunna ta fram tydliga exempel på hur mellanrummen kan utformas. Exempelen att applicera olika element på kan hjälpa landskapsdesignern förstå innebörden och lättare se det framför sig. Syftet är dock inte att berätta för landskapsdesignern hur den ska göra, utan mer ge en grund att utgå ifrån. Landskapsdesign är trots allt en personlig konst, som all konst, som vi kan se genom dess historia. Vi känner igen trädgårdar, parker och utemiljöer från kända namn inom trädgård och landskapsarkitektur tack vare landskapsdesignerns personlighet. Även trender kommer och går, därav de många stilarna som uppstått under många århundraden. Målet var att ta fram tydliga exempel på hur vi kan designa mellanrummen, men studien i arbetet är kanske mer en öppning för landskapsdesignern att utvidga sina verktyg och starta en tankeprocess. Genom att analysera verkligheten och verkliga situationer kanske den största kunskapen hämtas för landskapsdesignern. Av litteraturstudien tillsammans med fallstudien framgår dock följande aspekter som väldigt centrala för mellanrummen i landskapsdesign.

Relationer

Av litteraturstudien framgår att rum har olika stark koppling till varandra vilket beskrivits genom arbetet som relationer mellan rummen. Relationen rum har till varandra är viktig då den påverkar hur vi upplever landskapet vilket både Dee (2012), Ching (2014), Robinsson (2016) och Bell (2004) beskriver på liknande vis. Mellanrummen har där en viktig roll att spela då de i sin tur påverkar den relationen mellan rummen. Det är egentligen mellanrummen och hur rummen övergår till nästa rum som *är* relationen. Landskapsdesign gynnas därför av mellanrum som är väl igenomtänkta och har ett syfte som överensstämmer med den tänkta upplevelsen. Det finns många möjligheter att styra rummens relation med väl genomtänkta mellanrum. I ett tidigt skede bör landskapsdesignern därför bestämma vilken koppling rummen ska ha till varandra för att kunna styra med designen. Mellanrummen för landskapet är alltså relationen mellan rummen. De kopplar samman landskapets alla rum och för upplevelsen framåt.

Dee (2012) säger att alla element i landskapsdesignen kan utformas separerade från helheten, men när de faktiskt kommer på plats försvinner den självständigheten. Det måste fungera på samma sätt med rum i landskapet. De är också element i designen och när de sätts ihop med andra rum (element) måste helheten tas i beaktande. Hur rummet relaterar till sin omgivning, kan vara en viktig fråga. På samma sätt som att landskapsdesign är en personlig konst är möten mellan rum personliga för landskapet. Som sagt berättar inte arbetet hur landskapsdesignern ska göra, utan hur den *kan* göra. Det som är intressant är att det faktiskt finns olika tekniker för att knyta ihop landskapet. Ett rum skulle enligt studien kunna tappa sitt syfte, om hur det förhåller sig till resten av landskapet inte gynnar syftet.

Att förstå hur olika sätt att ansluta och avsluta rum skiljer sig från varandra kan göra det lättare för landskapsdesignern att ge landskapet den utformning som efterfrågas. Således bör mellanrummen vara en integrerad del av designen snarare än ett sista steg i att knyta ihop säcken.

Balans

Vidare är balans avgörande i upplevelsen av mellanrummen och vilken effekt de får. Designelementen som tagits fram i arbetet är byggstenar i landskapsdesignen och kan plockas ut och studeras separat vilket gjorts i litteraturstudien. Men som konstaterat kan inte separata delar behandlas utan att ta hänsyn till vilken kontext de hamnar i. För att få full förståelse för hur dem ska användas måste också balansen mellan dem förstås. Designelementen används i olika kombinationer och förutom att de kan påverka upplevelsen av mellanrummen, påverkar de varandra. Designelementen måste alltså balanseras med och mot varandra för att de ska få rätt effekt vilket visar sig genom fallstudien. Genom att studera dem i en verklig miljö där de samverkar med varandra blev det tydligare hur de påverkar varandra och att det finns ett samspel. Till exempel, i litteraturstudien konstateras att en avlång form för besökaren framåt. Men om det samtidigt är en helt klar insyn mellan rummen försvinner den effekten. Väggar förstärker rörelsen och skulle då kunna balansera upp rörelsen. Om en trappa som leder neråt ska indikera resan tillbaka till trygghet kanske den effekten försvinner om höga väggar omsluter trappan som då kan bli hotfulla. Det är bara två exempel på hur balans är nödvändig för att få till rätt effekt.

Designelementen skapar alltså olika upplevelser i olika kombinationer och lämpar sig olika bra beroende på relationen mellan rummen. Det var också någonting som blev mer tydligt i och med fallstudien. Där kan vi se hur litteraturstudien beskrivit olika effekter men som blandas och ger olika resultat beroende på hur balansen är uppbyggd. Landskapsdesignern kan också genom att välja var rummen ska öppnas upp och mötas bygga en stämning som passar ett visst koncept. Besökaren kan ges olika mycket kontroll över sin resa genom landskapet och på så sätt skapas olika upplevelser.

Hur rummen ska anslutas för att få en viss effekt görs alltså utifrån vilken relation rummen ska ha till varandra och i balans mellan olika designelement. För olika relationer lämpar sig olika designelement, och de lämpar sig kanske framför allt olika i olika kombinationer, beroende på vilken känsla landskapsdesignern vill åt.

Elementen i landskapsdesignen

Vilka designelement som kan användas för att skapa olika effekter kan vidare utvecklas i oändlighet. De som tagits upp i arbetet kanske kan ses som element att utgå ifrån och byggas på. De bör kunna delas upp och preciseras ännu mer i vidare studier. Men designelementen som verkar ha störst inflytande i hur mellanrummen påverkas är just form, abrupta eller gradvisa övergångar, gångar, väggar, steg och detaljer. Det visade sig finnas mest att läsa om dem. Att läsa om dem med olika fokus gav också en nyanserad bild av deras olika effekter då olika källor tar upp olika perspektiv.

De designelement jag stött på under arbetets gång, även element som inte fått plats i arbetet, verkar alla kunna påverka mellanrummen på något sätt. Hittills skulle kunna sägas att alla designelement kan skapa olika effekter åt mellanrummen, men den enskilde landskapsdesignern kommer kanske aldrig över alla tänkbara element. De som finns med i det

här arbetet har med säkerhet redovisat möjligheter att styra upplevelsen genom landskapet och mellanrummen.

Studien visar att designelementen kan öka och minska kontraster i mellanrummen. De kan skapa rum som vi ska passera bara för att uppleva någonting starkare på andra sidan. Det skulle också kunna vara ett sätt att nollställa uttrycken och är i linje med vad Dee (2001) säger om viloplatser i landskapet. Det är ett intressant sätt att använda mellanrum.

Designelementen i mellanrummen är en stor faktor för hur landskapet uppfattas. Dock verkar vilket typ av mellanrum som används ha en likvärdig betydelse. Det framgår av Ching (2014) och Robinsons (2016) observation av rummens relationer och de kunde utläsas tydligt under fallstudien. Det var intressant att se dessa relationer i verkligheten då det inte är någonting jag personligen funderat över innan. Målet att hitta konkreta element som *vägg* och *steg* utvidgades därför tidigt att inkludera de två kategorierna *Övergångar utan yta* och *Övergångar med yta*. De är också en typ av designelement som kan användas för olika effekter även om de förklarats som en annan kategori i arbetet. Studien om designelement visar många exempel där övergången mellan rum i landskapet kan stärka eller minska olika känslor. Därför är hur vi organiserar rummen ett designelement som är värt att tänka över och kan förändra designen mycket. Om en stämning ska byggas upp i landskapet bör kanske målet då också faktiskt stämma överens med stämningen och de förväntningar den skapar. Det kanske ställer större krav på rummet besökaren leds till för att den inte ska känna sig lurad och besviken vid målet.

För att fullt ut kunna använda designelement av olika slag säger Dee (2012) att landskapsdesignern måste studera exempel från verkligheten. Arbetet är såle ett exempel på hur landskapsdesignern kan tänka och utveckla sin kunskap om användningen av element i designen.

Tid och rörelse

Slutligen måste något sägas om mellanrummens koppling till tid och rörelse. Det tas upp tidigt i arbetet och är kanske är den mest centrala delen för mellanrummen i landskapet och det som definierar dem i vissa fall. Samtliga källor som använts i arbetet har på ett eller annat sätt pratat om rörelse och tid. Av studien framkommer att mellanrummen i landskapet handlar mycket om orientering, styrning, bygga upplevelse och framför allt rörelse. Det mellanrummen verkar ha gemensamt är att vi passerar genom dem. Ibland långsamt och ibland till och med stannar vi till, men vi är på väg någonstans. Vi känner att det leder någonstans.

Vi kan använda de olika övergångar och typer av mellanrum som tagits upp i arbetet tillsammans med designelementen för att bygga upplevelser som endast sker när besökaren rör sig genom landskapet. De rum vi spenderar mer tid i och tar oss tid att slå oss ner i upplevs även dem i rörelse men kanske inte lika mycket som mellanrummen. Om landskapet upplevs i sekvenser efter varandra (Dee 20) och ett av mellanrummens främsta syften är att leda besökaren genom landskapet, genom sekvenserna, kan inte mellanrummen betraktas som annat än oerhört viktiga för landskapet.

Tiden verkar vara särskilt närvarande i mellanrummen då de handlar om att passera, ta sig över gränser eller någon slags förändring. Utan rörelsen stannar tiden och det vi ser blir endast en bild. Mellanrummen för alltså rörelsen genom landskapet så vi kan uppleva det fullt ut.

4.1. Metoddiskussion

Syftet med fallstudien var att visa tydliga exempel som kan användas av mig själv som landskapsdesigner och ge inspiration åt andra som designar landskap. Då jag hade som mål att fokusera på designelementen från litteraturstudien under fallstudien, är den ett bra komplement till förståelse av designelementen. Den visar exempel som är användbara för framtida arbeten i landskapsdesign. Men en annan metod hade varit att själv designa enskilda situationer efter hur jag förstått mig på elementen. Det kan hända att exemplen kunde bli ytterligare precisa och jag hade haft möjlighet att visa det jag uppfattat som viktigt och förmedlat det. Jag hade personligen fått möjlighet att testa min förståelse för elementen och använda dem i enlighet med målet med arbetet. Å andra sidan kanske det finns risk att jag inte hade lyckats visa det väsentliga från litteraturstudien mer praktiskt. Något intressant fallstudien visade var att relationer mellan rummen (Robinson 2016, Ching 2014) var minst lika närvarande i övergången och mellanrummen som ”*Designelementen*”, vilket kanske inte hade blivit uppenbart med egna exemplen.

Det hade varit intressant att använda någon sorts intervjuer för att ge en mer varierad bild av upplevelsen av mellanrummen i fallstudien. Att endast utgå ifrån mig själv i analysen av upplevelsen kan ha styrts av potentiella förväntningar, då jag hade med mig resultaten från litteraturstudien. Med de potentiella förväntningar jag tog med ut i analysen av mellanrummen finns kanske en risk att jag missat andra intressanta detaljer. Som annan konst är upplevelsen också personlig och behöver inte alltid stämma överens med andras upplevelser. Fallstudien hade kanske också sett annorlunda ut om den gjorts innan litteraturstudien. Att undersöka andra platser kan även visa ett annorlunda resultat. Det skulle i alla fall kunna visa på andra situationer som kan vara både bättre och sämre för arbetets tydlighet. Parkerna som används som studieplats i arbetet är väl etablerade parker med en mogen och väl utvecklad vegetation. Den mesta vegetationen är helt uppväxt och slutresultaten av landskapsdesignen har uppnåtts. En yngre park kunde visat intressanta situationer och startat en diskussion om hur mellanrummen påverkas i början av landskapets utveckling och nyanlagda landskap. Den nyanlagda miljön kan ofta vara ett problem för upplevelsen innan växtlighet tagit form. Det hade troligtvis givit arbetet en annan riktning. Även privatträdgårdar med ofta mindre utrymmen skulle kunna ge andra situationer att studera. En mer intim miljö kanske fokuserar på en viss specifik typ av mellanrum vilket hade varit intressant att göra en jämförelse med de större parkerna.

4.2. Vidare studier

Som redan nämnts kan designelementen brytas ner ännu mer och utvecklas till olika grader. Det skulle vara intressant att göra en studie om vilka designelement som verkar dominant och vilka som har mindre inflytande på de andra. Efter arbetet har jag förstått att de helt klart påverkar varandra, men exakt hur mycket? En studie skulle då kunna gå in mer på varför dessa känslor och associationer uppkommer. Vi tolkar och uppfattar uppenbarligen olika former och mönster i landskapet och designen berättar mycket för oss vad vi ska göra på en plats. Symbolik har kommit upp ett antal gånger under arbetet men har tyvärr inte fått en

egen plats här även om det vävts in här och där. Den psykologiska kopplingen till symbolik och associationer skulle kunna ge en ännu djupare förståelse i hur landskapsdesignern kan använda mellanrummen. Även en mer utvidgad undersökning av designelement, till exempel vatten, ljus och mörker, material, kan vara en fortsättning på arbetet.

4. Referenser

Bacon, E.N. (1974) *Design of cities*, Rev. ed. London: Thames & Hudson

Bell, S. (2004). *Elements of visual design in the landscape*. 2. ed. London; Routledge.

Ching, F. (2014). *Architecture: Form, Space and Order*. Hoboken, New Jersey; John Wiley Sons Inc.

Dee, C. (2001). *Form and fabric in landscape architecture: a visual introduction*. London; Spon.

Dee, C. (2012). *To design landscape art, nature and utility*. Abingdon, Oxon; Routledge.

Gehl, J. (2006). *Life between buildings: using public space*. 6. ed. København; The Danish Architectural Press.

Robinson, N. (2016). *The planting design handbook*. 3rd ed. Aldershot, Hants, England; Ashgate.